

PREKĖS VERTĖS DYDŽIO KLAUSIMU

A. VENGRYS

Marksistinė vertės teorija aiškina, kad prekių mainų pagrindas — žmogaus darbas, sunaudotas prekei pagaminti. Prekės vertės dydį ji nusako visuomeniškai būtinu darbo laiku, reikalingu prekei pagaminti. Visuomeniškai būtiną darbo laiką lemia visuomeniškai normalios prekės gamybos sąlygos. Dauguma Markso vertės teorijos aiškintojų, politinės ekonomijos vadovėlių autorių visuomeniškai normaliomis sąlygomis visose prekinio ūkio pakopose laiko vidutines sąlygas. Tokia visuomeniškai normalių prekės gamybos sąlygų interpretacija, atrodo, neatitinka realių ekonominių procesų atskirose prekinės gamybos stadijose, prieštarauja marksistinei metodologijai.

Diskusija vertės dydžio nusistatymo klausimu marksistinėje ekonomijoje literatūroje itin sustiprėjo pastaruosiu metu, susikūrus optimalaus plano kainų koncepcijai. Optimalaus plano kainų ryšys su darbine vertės teorija bene giliausiai išnagrinėtas V. Novožilovo darbuose (12, 13, 14). Tačiau ir V. Novožilovo koncepcija, mūsų nuomone, yra nenuosekli. Kainas joje reguliuoja ribinės prekių gamybos sąlygos, o vertės — vidutinės jų gamybos sąlygos (14, p. 307). Siekdamas, kad rinkos kainų suma būtų lygi rinkos vėrcių sumai, autorius konstruoja atitinkamą rinkos kainų sistemą: kainos proporcingos ribinėms visuomeniškai būtinoms sąnaudoms, o bendrą jų lygį nustato vidutinės visuomeniškai būtinoms sąnaudos. Tokia kainų sistema pavadinama vertės modifikacija. Vertės modifikacija Markso teorijoje yra susijusi su neįvienodomis ūkininkavimo sąlygomis atskirose gamybos šakose, o ne su prekės vertės nusistatymu tam tikroje gamybos šakoje. Antra vertus, kainodara yra išvestinė iš vertės teorijos ir konkrečių ūkininkavimo sąlygų, o ne atvirkščiai.

Straipsnio autorius, nepretenduodamas galutinai išspręsti problemą, bando išnagrinėti kai kuriuos metodologinius jos klausimus.

1. Svarbiausios metodologinės vertės dydžio nusistatymo prielaidos

Svarbiausias metodologines prielaidas vertės dydžio problemai spręsti randame Markso vertės teorijoje. Ši teorija yra integralinė dalis Markso ekonominio mokslo, kurio pagrindinis tikslas — „... atrasti ekonominį šiuolaikinės (t. y. buržuazinės — A.V.) visuomenės judėjimo dėsnį...“ (1, p. 7).

Išeities taškas „ekonominiam šiuolaikinės visuomenės judėjimo dėsniui rasti“ buvo žmogaus darbo procesas, kaip visuomeninio proceso, pagrindimas. Dar „Ekonominiuose politiniuose rankraščiuose“ K. Marksas kritiškai vertino tiek hegelinį darbą ir jo vaidmens žmonių gyvenime suvokimą, tiek ir pažiūras buržuazinės politinės ekonomijos klasikų, nesu-pratusių darbo susvetimėjimo priežasties. Vėliau, „Filosofijos skurde“ K. Marksas formuluoja vieną svarbiausių savo metodologijos principų: ekonominės kategorijos (renta, pelnas, darbo užmokestis, vertė, pinigai ir t. t.) tėra konkrečių, istoriškai apibrėžtų santykių betarpiškame gamybos procese abstrakti išraiška.

Visuomenėje, kurios judėjimo dėsnį ryžosi atskleisti K. Marksas, kapitalas buvo toji ekonominė jėga, kuri valdė visuomenę. Santykiai tarp darbo ir kapitalo lėmė visus kitus buržuazinės visuomenės santykius. Tačiau santykiai tarp darbo ir kapitalo reiškėsi santykiais tarp prekių — prekių mainais.

K. Marksas atskleidė, kad santykis tarp prekių tėra santykio tarp prekęs įdaktintų sandomojo darbo sąnaudų išraiška.

Taigi mainų santykiai tėra betarpiškų gamybos santykių funkcija, istoriškai apibrėžtoje prekių mainų pakopoje įgaunanti savo konkretų pavidalą. Tą konkrečią jos formą nulemia materialinės ir visuomeninės prekių gamybos sąlygos. Marksistinei metodologijai būdinga, kaip nurodo F. Engelsas, „nuo ko prasideda istorija, nuo to turi prasidėti ir minčių eiga, ir jų tolesnė raida vaizduos ne ką kitą, kaip istorinio proceso atspindį abstraktia ir teoriškai nuoseklia forma“ (5, p. 497).

Dėl to ryšį tarp prekių mainų santykio ir prekėse įdaktinto darbo santykio K. Marksas nustato, nagrinėdamas pačią paprasčiausią, pirminę prekinės gamybos formą — paprastąją prekinę gamybą. Kartu K. Marksas surado ir konkretų to ryšio pavidalą: tai prekių mainai pagal jų vertes. Vėliau, nagrinėdamas kapitalistinę prekinę gamybą, Marksas parodo, kad ryšys išlieka, tačiau jo forma pasikeičia: čia prekės mainomos pagal gamybos kainą. K. Marksas rašė, kad „prekių mainai pagal jų vertę, arba maždaug pagal jų vertę, atitinka kur kas žemesnę pakopą negu mainai pagal gamybos kainas...“ (2, p. 164).

Nagrinėdamas paprastąją prekinę gamybą, K. Marksas atskleidžia visuomeninės gamybos organizavimo prekinė forma bendriausius principus, kurie būdingi visoms tuo metu žinomoms prekinės gamybos formoms.

Bendriausius prekių vertės dydžio nusistatymo principus K. Marksas aiškiausiai ir griežčiausiai išdėsto žinomame laiške Kugelmanui: „Kiekvienas vaikas žino, kad kiekviena nacija žūtų iš bado, jeigu ji liautųsi dirbusi, nesakysiu metus, bet nors kelias savaites. Lygiai taip pat visi žino, kad produktų masėms, atitinkančioms įvairias poreikių mases, reikalingos įvairios ir kiekybiškai apibrėžtos viso visuomeninio darbo masės. Savaiame aišku, kad šis visuomeninio darbo *pasidalijimo* tam tikra proporcija *būtinumas* jokia būdu negali būti *tam tikros* visuomeninės gamybos *formas* panaikintas; pasikeisti gali tik *jo pasireiškimo* forma... O forma, kuria pasireiškia šis proporcinis darbo pasidalijimas tokioje visuomeninėje santvarkoje, kai visuomeninio darbo sąryšis egzistuoja kaip *privatiniai* individualinių darbo produktų *mainai*, — ši forma ir yra šių produktų *mainomoji vertė*“ (3, p. 416—417).

Matome, kad K. Marksas čia kelia eilę svarbių teiginių, susijusių su vertės dydžio nusistatymu: 1) visuomenė savo poreikiams tenkinti tam tikru laikotarpiu disponuoja apibrėžtu darbo kiekiu; 2) bendras jos žinioje esamo darbo kiekis suskyla į apibrėžtas proporcijas; 3) suskilimo forma priklauso nuo visuomeninės gamybos formos; 4) mainomąją vertę,

jos santykiu su verte reiškiasi visuomeninės gamybos struktūros atitikimas vartojimo struktūrai.

Svarbu tai, kad vertės dydžio nusistatymo procesą Marksas laiko visuomeniniu procesu, t. y. išreiškiančiu prekių gamintojų interesus.

Pagaliau vienas iš svarbių metodologinių Markso principų — visuomeninių reiškinių tyrimas, glaudžiai siejant juos su gamybinių jėgų išsivystymo lygiu ir pobūdžiu. Kalbant apie vertės dydžio nusistatymo procesą, svarbu visuomet atsižvelgti ne tik į socialinę prekinės gamybos prigimtį, bet ir į jos materialinę bei techninę bazę.

Taigi vertės dydžio nusistatymo procesas, būdamas visuomeniniu procesu, kartu yra, Markso žodžiais tariant, natūralus istorinis procesas. Tai reiškia, kad vertės dydžio nusistatymo procese turi reikšmės ne subjektyvūs, nuo atskiro gamintojo valios ir norų priklausantys, o objektyvūs veiksniai, išreiškiantys gamintojų didelių grupių, sluoksnių, klasių interesus, gamybinių jėgų vystymosi poreikius.

Prekių gamyba, t. y. darbinė žmonių veikla, yra dalis apskritai žmogiškosios veiklos, kurioje veikia savi dėsningumai. Šiuos dėsningumus tiria prakseologija. Taigi prakseologijos dėsniai galioja ir prekinėi gamybai. Vienas tokių dėsningumų yra žmogiškosios veiklos racionalumas. Ekonomikoje jis reiškiasi racionaliū ūkininkavimu. Racionalus ūkininkavimas apibūdinamas dvejopai: iš turimų tam tikrų išteklių gauti maksimalų efektą arba tam tikrą efektą gauti su minimaliais ištekliais (9, p. 10—11). Optimalių sprendimų teorija leidžia rasti ekstremalius sprendinius, o tuo pačiu — įgyvendinti žmogiškosios veiklos racionalumą.

Vadovaudamiesi aptartomis metodologinėmis prielaidomis, išnagrinėsime vertės dydžio nusistatymo schemas įvairiose prekinės gamybos stadijose.

2. Paprastoji prekinė gamyba

Paprastoji prekinė gamyba, kaip žinoma, gyvavo daugelyje ekonominių formacijų. Tačiau visur ji buvo antraeilė visuomeninės gamybos organizavimo forma. Vergovinėje ir feodalinėje santvarkose lemiamą vaidmenį vaidino natūralinis ūkis. Vyraujant natūraliniam ūkiui, liaudies ūkis yra daugiau nominalinė sąvoka, negu realus faktas — ekonominė sistema. Gamybos struktūra kiekviename ūkiniame vienetė buvo derinama su poreikių struktūra ne rinkos, o dezideratyviniu mechanizmu. Vadinasi, gamybos struktūros atitikimas vartojimo struktūrai čia neturėjo bendraūkinės reikšmės. Dėl to, nagrinėjant vertės dydžio nusistatymą paprastajame prekių ūkyje, galima abstrahuotis nuo problemos — kaip bendras darbo kiekis, kuriuo disponuoja tuo laikotarpiu visuomenė, pasiskirsto apibrėžtomis proporcijomis. Tuo pačiu galima abstrahuotis ir nuo visuomenės poreikių ir visuomenės mokios paklausos įtakos vertės dydžiui tyrinėjimo.

Žinoma, tai nereiškia, kad paprastosios prekinės gamybos proporcijos, visuomeniniai poreikiai neturėjo jokios reikšmės vertės dydžio nusistatymui. Mūsų supratimu, šie veiksniai buvo antraeiliai, nes pati prekinė visuomeninės gamybos organizavimo forma buvo antraeilė. Dėl to K. Marksas, nagrinėdamas vertės dydžio nusistatymą paprastajame prekių ūkyje, visuomet abstrahuojasi nuo visuomenės poreikių įtakos vertės dydžiui, apsiribodamas tik kai kuriais bendrais nurodymais (1, p. 101). K. Marksas taria, kad visuomeninis poreikis yra jau duotas, apibrėžtas. Tokiu atveju prekės vertės dydžio nusistatymas yra išimtinai jos gamybos sąlygų prerogatyva. Tuo remdamasis, Marksas formuluoja

pačią bendriausią vertės dydžio koncepciją: vertės dydis nusakomas visuomeniškai būtinu darbu, reikalingu kuriai nors prekei pagaminti visuomeniškai normaliomis sąlygomis, esant vidutiniam toje visuomenėje įgudimo ir darbo intensyvumo lygiui (1, p. 43). Sudėtingas darbas K. Markso vertės teorijoje tėra padaugintas ar pakeltas laipsniu paprastasis darbas (1, p. 47).

Taigi paprastojoje prekių gamyboje individualios žmogaus darbo sąnaudos prekei pagaminti suvedamos į vidutines darbo sąnaudas.

Ši vertės dydžio nusistatymo schema yra istorinio prekinės gamybos vystymosi loginis apibendrinimas. Kaip rodo ūkio istorija, prekės gamybos sąlygų objektyvūs skirtumai vergovinėje, feodalinėje visuomenėje smarkiai niveliavosi. Pavyzdžiui, feodalizmo laikais amatininkams susibūrus į cechus, jie reguliavo tiek prekių gamybos technologiją, tiek ir ekonomiką. Cechai nustatinėjo gamybos apimtį, mokinių skaičių, žaliavos rūšis, darbo technologiją ir t. t., žodžiu — niveliavo objektyvius prekių gamybos sąlygų skirtumus (16, p. 122—123; 8, p. 119—122). Dėl to prekių gamybos sąlygos buvo skirtingos daugiausia dėl subjektyvių ir atsitiktinių veiksnių. Toks prekės gamybos sąlygų pasiskirstymas, imant visą tam tikros prekių rūšies gamintojų masę, turėjo normalinį pobūdį. Tai reiškia, kad kraštutiniai nukrypimai nuo didžiausią tikimybę turinčio požymio pasinaikina, išsilygina.

K. Marksas, nagrinėdamas vertės dydžio nusistatymą paprastojoje kooperacijoje, rašė: „Vertėje sudaiktintas darbas yra vidutinės kokybės, t. y. vidutinės darbo jėgos pasireiškimas. Bet vidutinis dydis visuomet yra daugelio tos pačios rūšies įvairių individualinių dydžių vidurkis. Kiekvienoje pramonės šakoje individualinis darbininkas... daugiau ar mažiau nukrypsta nuo vidutinio darbininko. Šie individualiniai nukrypimai, matematikų kalba vadinami „paklaidomis“, tarpusavyje išsilygina ir išnyksta, kai mes imame didesnį darbininkų skaičių“ (1, p. 289—290).

Kalbant apie tam tikros prekės gamybos sąlygų normalinį pasiskirstymą, didžiausią tikimybę turintis požymis rodo vidutines jos gamybos sąlygas. Vidutinėse sąlygose dirbo pagrindinė masė tos prekės gamintojų.

Prekės vertės dydžio nusistatymą paprastojoje prekių gamyboje galima schematiškai pavaizduoti lentele (darbo redukcijos koeficientas, tar-kime, lygus 1).

1 lentelė

Prekės vertę reguliuojančių gamybos sąlygų nusistatymas paprastajame prekių ūkyje

	Grupėje gaminamų prekių kiekis (vienetais)	Sunaudota darbo v. grupėje		Sunaudota darbo v. lan-du vertę reguliuo-jančiomis sąlygomis		Individualios vertės nu-krypimas nuo visuome-ninės	
		vienai prekei	visoms prekėms	vienai prekei	visoms prekėms	vienos prekės	visu prekių
A	50	8	400	12	600	— 4	— 200
B	150	10	1500	12	1800	— 2	— 300
C	600	12	7200	12	7200	0	0
D	150	14	2100	12	1800	+ 2	+ 300
E	50	16	800	12	600	+ 4	+ 200
	1000		12.000		12.000	0	0

Analitiškai prekės vertės dydžio nusistatymą paprastajame prekių ūkyje galima pavaizduoti formule:

$$V_1 = \frac{D \cdot k}{Q},$$

kur V_1 — visuomeninė prekės vertė (paprastojo darbo valandomis),
D — individualaus darbo kiekis, sunaudotas visoms tam tikros rūšies prekėms pagaminti (valandomis),
k — darbo redukcijos koeficientas,
Q — tam tikros rūšies prekių kiekis (vienetais).

Taigi paprastojoje prekinėje gamyboje prekės vertės dydį reguliuojančios sąlygos yra vidutinės. Toks vertės dydžio nusistatymo procesas yra sudėtingas visuomeninis procesas, atspindintis tam tikrą gamybinių jėgų ir gamybinių santykių pakopą. Šis procesas geriausiai atitinka paprastųjų prekių gamintojų interesus. Paprastosios prekinės gamybos tikslas yra visų pirma pačio gamintojo poreikių patenkinimas. Tokius prekių gamintojus tam tikru mastu patenkina prekės realizavimas, kaina, kuri, tarkim, padengdavo gamybos priemonių kaštus ir laiduodavo darbo jėgos atstatymą. Pridedamojo produkto vertes gavimas ir pasipelnymas buvo antraeilis tikslas. Skirtingų individualių darbo sąnaudų prekei pagaminti suvedimas į vidutinės visuomeninės sąnaudas buvo objektyvus procesas. Jis nepriklausė nuo subjektyvių veiksnių. Atvirkščiai, subjektyvūs nukrypimai ir svyravimai išsilygina ir pasinaikina. Kainų nukrypimas nuo individualinių verčių, kaip pastebi R. Liuksemburg, iš esmės išreiškė „uztarnautą nelygybę tarp darbštaus ir tinginio“ (10, p. 262—263). Tai atitiko prekių gamintojų visumos interesus.

Tačiau prekių mainai pagal vertę („teisingumo ir lygybės principą“), esant atitinkamoms sąlygoms, leido susiformuoti kapitalistinei prekinėi gamybai. Betarpiškame gamybos procese susiklostė kapitalistiniai santykiai, pasikeitė materialinė bei techninė prekių gamybos bazė, susiformavo nauji prekių santykių reiškimosi mechanizmai.

3. Vertės dydžio nusistatymas išsivysčiusioje prekinėje gamyboje

Kapitalistinė prekinė gamyba nuo paprastosios prekinės gamybos skiriasi tiek socialine savo prigimtimi, tiek ir materialine bei technine baze. Kapitalistinė prekinė gamyba paremta privačia nuosavybe ir samdomojo darbo išnaudojimu. Jos tikslas — pelnas. Antra vertus, kapitalistinė prekių gamyba — tai stambi mašininė gamyba. K. Marksas, kalbėdamas apie mašinų pritaikymą gamyboje, rašė: „Stambioji pramonė turėjo įvaldyti būdingą jai gamybos priemonę, pačią mašiną, turėjo mašinomis gaminti pačias mašinas. Tik tuo būdu galėjo sukurti adekvatinę sau techninę bazę ir atsistoti ant savų kojų“ (1, p. 343).

Kapitalistinės industrializacijos pasekmė ta, kad susidarė materialinės prielaidos daryti techninius gamybos perversmus visose liaudies ūkio šakose. Mašininė prekių gamyba išgalėjo visame liaudies ūkyje. Greitu laiku kapitalistinė prekinė gamyba tapo visuotina visuomeninės gamybos organizavimo forma. Kapitalistinės prekinės gamybos tapimas visuotina gamybos organizavimo forma reiškė, kad prekiniais ryšiais buvo susietos visos ūkinės veiklos sferos, visi ūkiniai vienetai. Vadinasi, susiformavo nacionalinis ūkis kaip ekonominė sistema. Visi darbo produktai (ir net ne darbo produktai!) įgavo prekių formą. Bendras visuomenės darbas, kuriuo visuomenė disponavo produktams gaminti, dabar susidaiktino prekėse, virto verte. Bendrojo darbo susiskirstymas į apibrėžtas proporcijas tapo pirmąjį visuomeninės gamybos gyvavimo sąlyga. Ne veltui K. Marksas pažymi, kad „sąlygos, nuo kurių priklauso atskiros prekės vertė, čia yra atgaminamos kaip sąlygos, apsprendžiančios visos tam tikros rūšies prekių sumos vertę“ (2, p. 168). Bendro visuomenės darbo suskilimas į apibrėžtus kiekius, skirtus api-

brėžtoms prekių masėms gaminti, siejasi su visuomenės poreikiu ir visuomenės mokia paklausa toms prekėms. Čia turime reikalą su kiekybiniais santykiais. „Ši kiekybinė dalyko pusė,— nurodo Marksas,— pasidaro esminis momentas, jei vienoje pusėje yra ištisos gamybos šakos produktas, o antroje pusėje — visuomenėje turimas jo poreikis“ (2, p. 171).

Vadinasi, kad išsivysčiusiame prekių ūkyje (toks yra kapitalistinis ir socialistinis ūkis) nusistatytų prekęs vertės dydis, pirma turi nusistatyti bendras darbo kiekis, kuriuo disponuoja visuomenė prekęms gaminti, ir toji jo dalis, kurią visuomenė gali skirti tam tikroms prekėms gaminti. Taigi prekės vertės dydžio nusistatymo procesas prasideda, kaip teisingai pastebėjo V. Nemčinovas, makroekonominiam lygvyje (11, p. 188).

Paliekant nuošalyje bendro darbo kiekio, kuriuo disponuoja visuomenė prekęms gaminti¹, nusistatymo problemą, kyla klausimas, nuo ko priklauso bendro darbo laiko dalis, kurią visuomenė gali skirti tam tikros rūšies prekių gamybai? K. Marksas į šį klausimą atsako: „Visuomeninis poreikis, t. y. vartojamoji vertė visuomeniniu mastu, štai kas čia apsprendžia viso visuomeninio darbo laiko dalį, kuri tenka įvairioms atskiroms gamybos sferoms“ (2, p. 577). „Apribojimas čia pasireiškia,— sako kitoje vietoje,— vartojamosios vertės pagalba“ (2, p. 578). Visuomeninį poreikį, vartojamąją vertę visuomeniniu mastu K. Marksas čia aiškina kaip ilgalaikę mokią paklausą, kurią formuoja daugybė įvairių veiksmų, pradėdant pajamų pasiskirstymu ir baigiant prekių naudingu (2, p. 178). Dar „Filosofijos skurde“ K. Marksas pabrėžė, kad vartotojo moki paklausa, ju nuomonė apie prekę remiasi jo pajamomis ir jo poreikiais. Tiek jo nuomonė, tiek jo pajamas lemia pirkejo visuomeninė padėtis. Ši savo ruožtu priklauso nuo visuomenės organizavimo apskritai (4, p. 80).

Visuomenės poreikis tam tikroms prekėms yra nepaprastai sudėtingas ir judrus ekonominis reiškinys. Dėl to K. Marksas ir nurodo, kad kiekybinis jo apibrėžtumas yra nepastovus ir lankstus (2, p. 169, 174). Plačiau visuomenės poreikių, jų kitimo ir pan. K. Marksas uždavinio: nes tai nebuvo betarpiškai susiję su pagrindiniu jo tiriamu uždaviniu: atidengti buržuazinės visuomenės judėjimo dėsnį.

Pastaraisiais metais ekonominėje literatūroje (ir marksistinėje) skiriama daug dėmesio visuomenės poreikių, mokios paklausos visapusiškam tyrimui. Reikia tikėtis, kad greitai ekonomikos mokslas disponuos objektyviomis šio nepaprastai sudėtingo visuomeninio reiškinio charakteristikomis.

Tarkime, kad mums dabar nagrinėjant vertės dydžio nusistatymą išsivysčiusiame prekių ūkyje, tos charakteristikos yra žinomos, duotos. Taip pat tarkime, kad visuomenės poreikis, ilgalaikė moki paklausa nulėmė bendro visuomenės darbo kiekio suskirstymą į reikiamas proporcijas². Tokiomis sąlygomis tam tikros prekės vertės dydis priklausys nuo jos gamybos sąlygų. K. Marksas nurodo: „Tarp rinkoje esančių prekių kiekio ir šių prekių rinkos vertės yra tik toks sąryšis: esant tam tikram darbo našumo lygiui, kiekvienoje tam tikroje gamybos sferoje tam tikram prekių kiekiui pagaminti yra reikalingas tam tikras visuomeninio darbo laiko kiekis, nors įvairiose gamybos sferose šis santykis, žinoma, yra skirtingas ir neturi jokio vidinio sąryšio su šios prekės naudingu arba ypatinga jos vartojamosios vertės prigimtimi“ (2, p. 173).

¹ Tai atskira labai sudėtinga problema, susijusi su gamybinės ir negamybinės sferos nustatymu.

² Plačiau tyrinėjant vertės dydžio nusistatymą, nuo šio apribojimo tektų atsakyti.

Taigi ne vartojamoji vertė kaip tokia (kaip prekių mokslo kategorija), o visuomeninė vartojamoji vertė, daugiausia pasireiškianti ilgalaikė mokia paklausa, nusako bendro visuomenės darbo dalį, kuri esamomis gamybos sąlygomis turi būti panaudota apibrėžtoje gamybos sferoje. Jei visuomeninė vartojamoji vertė nustato bendro darbo kiekio apibrėžtas proporcijas, tai tuo pačiu ji turi įtakos prekės vertę reguliuojančių sąlygų nusistatymui visuomenėje.

Išsivysčiusios prekinės gamybos materialinė bei techninė bazė yra mašinos. Prekės gamybos sąlygos pirmiausia diferencijuojasi dėl naudojamų gamybos priemonių nevienodo efektyvumo, t. y. objektyvių veiksmų.

Mašininė gamyba sudaro palankias prielaidas nuolatiniams techniniam perversmams gamyboje. Į gamybą įtraukiami vis įvairesnio efektyvumo ištekliai. Spartėjant mokslo ir technikos pažangai, naujos, efektyvesnės gamybos priemonės į gamybą įvedamos taip dažnai, kad senųjų gamybos priemonių tarnavimo laikas neišvengiamai tampa ilgesnis, negu ekonomiškai būtina. Dėl to vienos ir tos pačios prekės gamyboje vienu metu funkcionuoja įvairaus efektyvumo gamybos priemonės, ištekliai.

Skirtingas gamybos priemonių efektyvumas yra išteklių ribotumo išdava. Tam tikram laikotarpiui ištekliai, kuriuos visuomenė gali panaudoti, visuomet yra riboti. Antra vertus, ištekliai tam tikram laikotarpiui ne tik apskritai riboti. Riboti yra ir geresni, aukštesnės kokybės, efektyvesni ištekliai. Norint pagaminti prekių kiekį, atitinkantį visuomenės poreikį, visuomenė turi panaudoti ne tik pačius geriausius, bet ir mažiau efektyvius išteklius. Tai priklauso ne nuo atskiro prekių gamintojo norų, valios, o yra visuomeninės gamybos materialinės bazės išsivystymo pasekmė. O jei taip, tai prekinėje gamyboje, pagrįstoje tokia materialine baze, visuomenė turi pripažinti normaliomis tas darbo sąnaudas, kurios daromos blogiausiose duotos prekės gamybos sąlygose, jei tomis sąlygomis pagaminta prekė dar reikalinga visuomenės poreikiui tenkinti. Tokios gamybos sąlygos yra vertės dydį reguliuojančios sąlygos, nes tik taip nusistatantis vertės dydis atitinka prekių gamintojų interesus.

Iš esmės blogiausios prekės gamybos sąlygos yra ribinės sąlygos (žr. 2 lentelę). Gaivališkoje kapitalistinėje prekinėje gamyboje, kur nėra efektyvaus viso liaudies ūkio plano, kokios nors prekės gali būti ir yra pagaminama neretai per daug, palyginus su visuomenės poreikiu. Vadinasi, panaudojami blogesni ištekliai, negu visuomeniškai būtina. Socializmo sąlygomis, jei ūkis būtų tvarkomas pagal optimalų planą, prekės vertės dydį reguliuojančios sąlygos būtų objektyviai blogiausios jos gamybos sąlygos.

Antra vertus, pilnai neišnyko prekės gamybos sąlygų diferencijavimas ir pagal subjektyvius veiksmus. Tačiau mašininė gamyba smarkiai juos niveliavo. „Atskiro, išsekinto mašininio darbininko dalinis įgudimas išnyksta,— rašė K. Marksas, nagrinėdamas kapitalistinę gamybą,— kaip menkutė ir jokios reikšmės neturinti detalė akivaizdoje mokslo, akivaizdoje milžiniškų gamtos jėgų, ir akivaizdoje visuomeninio masinio darbo, kurie yra įkūnyti mašinų sistemoje...“ (1, p. 378).

Galima tvirtinti, kad prekinėje gamyboje, kurios techninė bazė yra mašinų sistemos, prekių gamybos sąlygos pagal objektyvius veiksmus diferencijuojasi į atitinkamas gamybos sąlygų grupes, o grupės gamybos sąlygos diferencijuojasi jau pagal subjektyvius ir atsitiktinius veiksmus. Taigi prekės vertės dydį reguliuoja ne apskritai blogiausios ir ne apskritai ribinės jos gamybos sąlygos, o ribinės grupės vidutinės sąlygos. Tokį prekės vertę reguliuojančių sąlygų nusistatymo visuomeninį procesą galima pavaizduoti lentele. Tarkime, kad visuomenės poreikis tam

tikroms prekėms — 1000 vienetų, o darbo redukcijos koeficientas lygus vienetui.

2 lentelė

Prekės vertę reguliuojančių sąlygų nustatymas išsivysčiusioje prekinėje gamyboje

Prekės gamybos sąlygų grupės		Pagaminta prekių grupėje	Sunaudota darbo valandų grupėje		Sunaudota darbo valandų pagal reguliuojančias sąlygas		Individualios vertės nukrypimas nuo visuomeninės	
pagal objektivius veiksnius	pagal subjektivius veiksnius		vienai prekei	visoms prekėms	vienai prekei	visoms prekėms	vienos prekės	visų prekių
I	A	150	4	600	10	1500	+ 6	+ 900
II	E	350	6	2100	10	3500	+ 4	+ 1400
	A							
III	E	300	7	2100	10	3000	+ 3	+ 900
	A							
IV	E	200	10	2000	10	2000	0	0
	A	30	9,0		10			
	B	40	9,5		10			
	C	60	10,0		10			
	D	40	10,5		10			
	E	30	11,0		10			
I, II, III, IV, V		1000 100	13	6800 1300		10 000	- 3	+ 3200
I, II, III, IV, V		1100		8100		1000		

Mūsų priimtų prielaidų ribose nesunku ir analitiškai pavaizduoti vertės dydžio nusistatymą išsivysčiusiame prekių ūkyje:

$$V_2 = \frac{D^1}{Q^1},$$

kur V_2 — visuomeninė prekės vertė (paprastojo darbo valandomis),
 Q^1 — visuomenės poreikis tam tikroms prekėms, išreikštas tų prekių kiekiu,
 D^1 — bendro visuomeninio darbo dalis, skirta pagaminti tam tikram prekių kiekiui, kuris būtinas visuomenės poreikiui patenkinti (paprasto darbo valandomis).

Simboliais Q^1 ir D^1 pažymėti ekonominiai reiškiniai yra labai sudėtingi, ekonomikos mokslo dar pilnai neišaiškinti (ypač jų kiekybinės charakteristikos). Pastaraisiais metais sparčiai besivystanti optimalaus planavimo teorija jau gavo kai kuriuos pozityvius rezultatus, tiriant ir aprašant poreikius, optimaliai paskirstant išteklius ir t. t. (žr. 13, 14).

Mūsų schemoje V grupės prekių jau nebereikia visuomenės ilgalaikiai mokiai paklausai patenkinti. Vadinasi, jos neturi ir visuomeninės vertės, nors joms pagaminti buvo sunaudotas darbas. K. Marksas rašė: „jei tam tikros prekės yra pagamintos toks kiekis, kuris viršija esantį

visuomenės poreikį, tai dalis visuomeninio darbo laiko yra išėkvota veltui, ir tada visa prekių masė atstovauja rinkoje kur kas mažesniai visuomeninio darbo kiekiui, negu tas, kuris tikrai joje yra" (2, p. 173).

Kai tam tikrų prekių pasiūla viršija jų mokią paklausą, tai atskiros prekės kaina nukrypsta žemiau jos visuomeninės vertės, o tos rūšies visos prekių masės kainų suma yra lygi jų bendrai visuomeninei vertei. Mūsų pavyzdyje visa prekių masė (1100 vienetų) bus realizuota kainomis, kurios yra mažesnės už atskiros prekės visuomeninę vertę (vertė — 10 val. paprastojo darbo, kaina = 9,01 val. $\left(\frac{10\,000}{1100} \approx 9,01\right)$ paprastojo darbo). Kainų suma išreikš prekių masės bendrą visuomeninę vertę (10.000 val. paprastojo darbo), arba, kaip sako K. Marksas, "...visą produktą pavyks parduoti tik taip, tartum jis būtų pagamintas reikiama proporcija" (2, p. 578).

4. Ribinės prekių gamybos sąlygos K. Markso vertės teorijoje

Teiginys, kad išsivysčiusiame prekių ūkyje vertės dydį reguliuoja ribinės prekių gamybos sąlygos, užima svarbią vietą K. Markso vertės teorijoje.

Kaip žinoma, pagal marksistinę diferencinės rentos teoriją žemės ūkiu produktų vertės dydį reguliuoja ribinės jų gamybos sąlygos. Mūsų nuomone, neteisinga būtų teigti, kad šį principą K. Marksas taiko išimtinai žemės ūkiui.

Trečiajame „Kapitalo“ tome, kur tyrinėjamas kapitalistinės prekinės gamybos procesas kaip visuma, K. Marksas parodo, kaip, esant tam tikram visuomenės poreikiui ir prekių pasiūlai, prekės gamybos sąlygų kitimas keičia rinkos vertę reguliuojančias sąlygas. Jomis gali būti geriausios, vidutinės ir net nepalankiausios sąlygos. Kurios gamybos sąlygos reguliuoja vertės dydį, priklauso nuo visuomenės poreikio duotoms prekėms ir gamybos sąlygų pasiskirstymo. Jei visuomenės poreikis nėra pilnai patenkintas, tai rinkos kainą reguliuoja nepalankiausiomis sąlygomis pagamintų prekių individualinė vertė (2, p. 169—171).

Logiška, kad rinkos kainą visada reguliuoja individualinė vertė prekių, gaminamų ribinėmis sąlygomis, nes, jei tomis sąlygomis prekės nebus gaminamos, visuomeninis poreikis bus nepilnai patenkinamas. Tokia individualinė vertė tampa visuomenine verte, nes pagal ją vyksta prekių mainai. Taigi vertę reguliuotų ribinės sąlygos.

Kita vertus, rinkos vertės teorijoje galime rasti, kad K. Marksas rinkos vertės dydį nustato kaip tam tikrą svertinį individualinių verčių vidurkį. K. Marksas nurodo: „Į rinkos vertę reikia žiūrėti, iš vienos pusės, kaip į tam tikroje gamybos sferoje pagamintų prekių vidutinę vertę, iš antros pusės, kaip į individualinę vertę prekių, kurios yra pagaminamos vidutinėmis tam tikros sferos sąlygomis ir kurios sudaro didelę šios sferos produktų masę" (2, p. 166). Kitoje vietoje K. Marksas rašo: "...kiekvienos atskiros prekės arba visos prekių masės kiekvienos atitinkamos dalies vidutinę kainą, arba rinkos vertę, čia apsprendžia visuomeninė visos prekių masės vertė, kuri yra gaunama sudėjus atskiras įvairių įvairiausiomis sąlygomis pagamintųjų prekių vertes, ir ta šios visuomeninės vertės dalis, kuri tenka kiekvienai atskirai prekei" (2, p. 171). Pirmiausia, pastarasis K. Markso teiginys yra nelabai aiškus, dėl to šį K. Markso teiginį galima įvairiausiai interpretuoti. Žymiausias tarybinis K. Markso komentatorius D. Rozenbergas K. Markso rinkos vertės nusištatymą aiškina kaip tam tikro, saktyme, svertinio vidurkio išvedimą (15, p. 344—345).

Vidurkinė interpretacija prieštarauja K. Markso vertės teorijos dvasiai. Bendras visuomeninis darbo laikas (visuomeninė vertės masė) ir atskiros jo dalys, skirtos tam tikrų prekių gamybai (bendra tam tikros prekių masės vertė), nėra ir negali būti individualinių laikų (verčių) adityvinė suma.

Vertės dydžio nusistatymas, vertę reguliuojančių sąlygų nusistatymas, kaip buvo parodyta aukščiau, yra visuomeninis procesas. Tuo tarpu įvairių vidurkių pagalba aiškinant vertės dydžio nusistatymą, mūsų supratimu ši visuomeninė problema paverčiama grynai technine, be to, ignoruojamas pačio proceso sudėtingumas.

Vertės dydžio nusistatymas susijęs su labai sudėtingomis, mokslo dar galutinai neišaiškintomis, konkretaus darbo transformacijomis į abstraktų darbą. Šių transformacijų konkretų pavidalą lemia tiek visuomeninės, tiek ir techninės prekių gamybos ir vartojimo sąlygos.

Pagaliau, interpretuojant rinkos vertę kaip kažkokį vidurkį, Markso vertės teorija darosi nenuosekli. Viena vertės teorija (vidurkių) taikoma pramonės prekėms, kita (sakykim, ribinė), taikoma žemės ūkio prekėms.

Zinoma, kalbant apie K. Markso vertės teoriją, skirtą kapitalistiniam prekiniam ūkiui, nereikia pamiršti, kad ji nėra užbaigtas kūrinys. Ypač tai liečia pagrindinį šios teorijos punktą — bendrojo visuomeninio darbo pasiskirstymą į apibrėžtas proporcijas. Todėl neveltui K. Marksas pažymėjo, kad, tvarkydamas trečiąjį „Kapitalo“ tomą, ties šiuo punktu jis užsimojęs plačiau apsisototi (2, p. 577).

Pagaliau, reikia pabrėžti, kad visai neteisingi priekaištai Markso vertės teorijai, kurie buvo ir yra daromi įvairių buržuazinės politinės ekonomijos mokyklų ir visų pirma — ribinio naudingumo mokyklos, nes esą jomo nėra vietos prekių naudingumui.

Kaip matėme, ne tik prekių naudingumo, bet ir ribos kategorijos, išreiškiančios realius ūkinius procesus, yra sudėtinės Markso vertės teorijos dalys. Šios kategorijos savo turiniu visiškai skiriasi nuo analogiškų kategorijų, naudojamų buržuazinių ekonomistų ribinio naudingumo teorijose.

Markso vertės teorijoje svarbi vieta tenka visuomeniniam poreikiui, visuomenei vartojamajai vertei, t. y. **visuomeniniam naudingumui**, ribinio naudingumo teorijoje, atvirkščiai — **individualiniam** naudingumui, t. y. individualiems „ūkininkaujančių subjektų“ vertinimams (plačiau žr. 11, p. 184—189).

Markso teorijoje prekės rinkos vertės dydį reguliuoja ribinės jos gamybos sąlygos, ribą nustato tos prekės visuomeninis naudingumas; ribinio naudingumo teorijoje — prekių kiekis ir jų vartojimo sąlygos, o ribą nustato individualus naudingumas.

5. Vertės teorija ir optimalūs sprendimai

Kaip minėjome, žmonių darbinė veikla — gamyba — tėra dalis žmogiškosios veiklos. Kaip visa žmogiškoji veikla, taip ir darbinė, paklūsta svarbiausiam prakseologijos principui — veiklos racionalumui (7). Remiantis optimalių sprendimų teorija, ekonomikos mokslas nustatė postulatą ir surado metodus, leidžiančius įgyvendinti racionalią elgseną ekonomikoje — racionalų ūkininkavimą.

Optimalių sprendimų teorija teigia, kad racionalius sprendimus galima rasti, tik remiantis ribiniais dydžiais. Ji sako, kad ištekliai bus raciona-

liai paskirstyti tarp atskirų veiklos sričių, jei visose srityse papildomas (ribinis) vienetas išteklių duos lygų ribinį efektą.

Kaip matėme, marksistinė vertės teorija tvirtina, kad bendro visuomenės darbo suskilimas į apibrėžtas rūšis priklauso nuo visuomenės poreikio, kurį lemia prekių gamybos ir vartojimo sąlygos. Aišku, papildomą išteklių vieneta visuomenei naudinga įdėti į tą gamybos sritį, kurioje tas vienetas atneš didesnį efektą, t. y. patenkins didesnį visuomeninį poreikį. Ištekliai bus racionaliai paskirstyti, jei papildomas išteklių vienetas visose veiklos srityse tenkins to paties dydžio visuomeninį poreikį.

Vertės teorija aiškina, kad prekės vertės dydį reguliuoja ribinės grupės vidutinės sąlygos. Taigi tose sąlygose pagamintų prekių vertė yra atskaitymo matas visai tam tikros rūšies prekių masei. Analogiškai yra ir pagal optimalių sprendimų teoriją: ieškant racionaliausio sprendimo, ištekliai įgauna tam tikrus įkainius, ir atskaitymo matu čia yra blogiausių, bet įtrauktų į optimalią programą (t. y. ribinių) išteklių charakteristikos (6, p. 164—165).

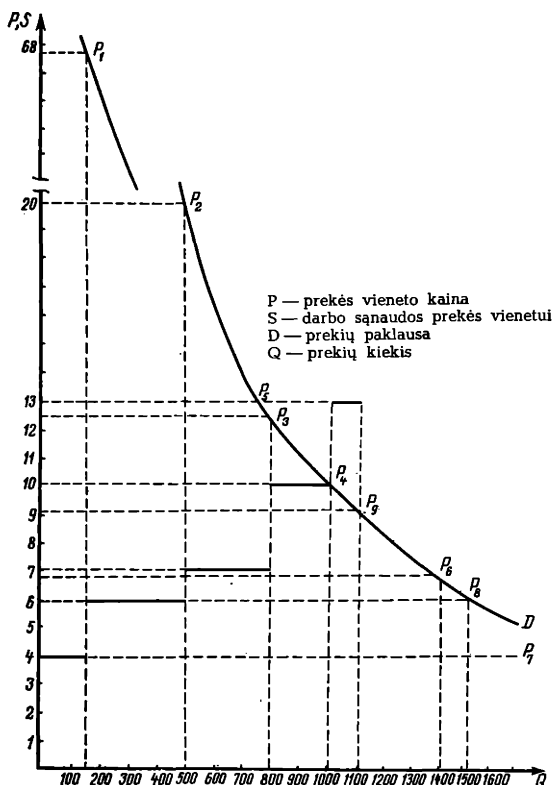
Iš esmės vertės teorija ir optimalių sprendimų teorija vienodai traktuoja išteklių eikvojimą. Vertės teorijoje darbas, sunaudotas gaminti prekėms, viršijančioms visuomenės poreikį, nekuria visuomeninės vertės. Tas darbo kiekis yra išeikvotas. Tokios prekės rinkoje įgauna tam tikrą dydžio vertę ir kainą tik dėl to, kad yra atskiri atstovai tų prekių, kurioms gaminti visuomenė išskyrė apibrėžtą kiekį savo bendro darbo laiko. Taigi atskiros prekės vertė tarsi sumažėjo.

Analogiška padėtis ir pagal optimalių sprendimų teoriją: jei kurio nors išteklio ribotumas santykinai silpnėja — jo įkainis mažėja; kai yra to išteklio perteklius (išteklius neribotas), jo įkainis lygus nuliui.

Optimalių sprendimų teorijoje įkainiai rodo, kokį poveikį daro ribotų išteklių vienetas funkcionalui, kurio ekstremumo ieškome. Mūsų pavyzdyje (2 lentelė) viena valanda individualaus darbo dėl nevienodų darbo pritaikymo sąlygų sukuria nevienodą kiekį vartojamųjų verčių. Paprastumo dėlei tarkime, kad atsiskaitymo matas yra IV grupės vidutinės sąlygos. Tada turėsime: $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{7}$, $\frac{1}{10}$ vieneto, arba gyvojo darbo našumas santykiu kaip 2,5 : 1,66 : 1,43 : 1. Šis santykis rodo, koku dydžiu išaugs vartojamųjų verčių kiekis, jei papildomą vieneta darbo panaudosime tam tikromis sąlygomis. Taip valanda individualaus darbo I grupės sąlygomis sukurs $\frac{1}{4}$ prekės (4 valandos — vieneta prekės), o III grupės sąlygomis — tik $\frac{1}{7}$ prekės (arba reikės 7 val. prekės vienetei sukurti).

Gyvojo darbo našumo santykiai faktiškai rodo darbo pritaikymo sąlygų visuomeninį santykinį vertingumą. Dėl to I grupės darbo pritaikymo sąlygų vieneto įkainis turėtų būti 2,5 aukštesnis, negu IV grupės. Jei visuomenė galės padidinti ribotas I grupės darbo pritaikymo sąlygas (išteklius) beveik dvigubai, tada ji galės gaminti ne 150 vienetų vartojamųjų verčių, o, tarkime, 350 vienetų. Tada nebereiks naudotis IV grupės ištekliais. Efektyviausių išteklių ribotumas „susilpnės“, sumažės ir jų įkainiai.

Kaip matyti iš 2 lentelės, kuo darbo pritaikymo sąlygos yra geresnės, tuo prekės visuomeninė vertė daugiau viršija jos individualinę vertę. Ir čia svarbu ne absoliutinė, o santykinė reikšmė: kiek vienetas individualaus darbo tam tikromis sąlygomis didina visuomeninę vertę. Atitinkamai turėsime: $\frac{10}{4} = 2,5$; $\frac{10}{6} = 1,66$; $\frac{10}{7} = 1,43$; $\frac{10}{10} = 1$. Tai nulemia darbo pritaikymo sąlygų išsidėstymas. Šis išsidėstymas yra visuomenės poreikio prekėms dydžio (vartojimo sąlygos) ir išteklių ribotumo (gamybos sąlygos) išdava. Darbo pritaikymo sąlygų išsidėstymas, esant tam

tikram visuomenės poreikiui, nulemia individualaus darbo, panaudoto konkrečiomis sąlygomis, redukcijos į visuomeniškai būtiną darbą koeficientus. Šie koeficientai priklauso nuo visuomeninių ir techninių gamybos sąlygų. Keičiantis sąlygoms, keisis ir koeficientai. Jei, pavyzdžiui, padidės visuomenės poreikis prekėms (nagrinėtomis 2-oje lentelėje), tai, nesikeičiant gamybos sąlygoms, visuomenei teks darbą pritaikyti ir V grupės sąlygomis. Prekės visuomeninė vertė bus didesnė, negu 10 val. Pasikeis (padidės) ir koeficientai. Atvirkščiai, jei pakils darbo našumas I grupės sąlygomis tiek, kad vietoje 150 vienetų bus gaminama 350 vienetų prekės, o visuomeninis poreikis liks nepakitęs, visuomenė nenaudos darbo IV-je grupėje. Pasekmė — prekės vieneto visuomeninė vertė sumažės. Pasikeis ir koeficientai.

Skirtingai nuo įvairių buržuazinių vertės teorijų, darbinė vertės teorija leidžia išaiškinti kainas, užtikrinančias prekinio ūkio pusiausvyrą. Matematiškai tokių aiškinimą pagrindžia optimalių sprendinių teorija, tiksliau — optimalaus plano kainos.

Bene svarbiausias kainodaros uždavinys — balansuoti mokią paklausą ir pasiūlą. Mokiai paklausai turi įtakos daugelis veiksnių. Paprasčiau, ji yra kainos funkcija: mažėjant kainai, paklausa plečiasi. Dėl to kainą yra labai svarbus (ypač neilgu laikotarpiu) prekinio ūkio balansavimo įrankis. Tačiau juo gali būti toli gražu ne bet kuri kaina (žr. paveikslą).

Iš paveikslu, vaizduojančio 2 lentelę, matyti, kad pusiausvyros sąvybę turi kaina P_4 , nustatyta pagal ribinės grupės vidutinės sąlygas, t. y. pagal ribines sąnaudas. Lygiai kaip ir optimalaus plano kaina, pusiausvyros kaina bazuojasi ribinėmis sąnaudomis.

Tuo tarpu kaina P_6 , nustatyta pagal vidutinės sąnaudas, pusiausvyros sąvybės neturi: ji nepagrįstai išplečia mokią paklausą ne tik už racionalumo, bet ir apskritai už gamybos galimybių ribos. Tokiu atveju lieka laisvi pinigai, kurie panaudojami kitoms prekėms pirkti. Tai keičia paklausos intensyvumą visose šakose ir sutrikdo pusiausvyrą visame ūkyje. Dar didesnius trikdymus sukeltų kainos, nustatytos pagal mažiausias sąnaudas (P_7 arba P_8), nes pusiausvyros kainos būtų visai kitos (P_1 arba P_2).

Pusiausvyros neužtikrintų ir kainos, nustatytos pagal blogiausias (į optimalų planą neįjeinančias) sąlygas (P_5): liktų dalis nerealizuotų prekių. Siekiant realizuoti visas prekes ir užtikrinti pusiausvyrą, tektų nustatyti neracionalią kainą (P_9). Jai esant, visuomenė netektų dalies sunaudoto darbo.

Matome, kad, nustatant kainą pagal ribinės grupės vidutinės sąnaudas, visai neprieštaraujama darbinei vertės teorijai ir optimalių sprendimų teorijai.

Aktualių praktinių kainodaros klausimų išsivysčiusiame prekių ūkyje nagrinėjimui vertės teorija betarpiškai mažai pritaikoma, nes prekės vertės modifikuojasi ir įgauna savo pakeistines formas. Kainodara išsivysčiusio prekinio ūkio sąlygomis remiasi būtent modifikuotomis vertės formomis.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko
universitetas
Ekonominės kibernetikos katedra

Redakcinei kolegijai
įteikta
1972 m. rugsėjo mėn.

LITERŪRA IR ŠALTINIAI

1. K. Marksas. Kapitalas, t. I, Vilnius, 1957.
2. K. Marksas. Kapitalas, t. III, Vilnius, 1959.
3. K. Marksas. Laiškas Kugelmannui 1868 m. liepos 11 d.—K. Marksas ir F. Engelsas. Rinkiniai raštai dviem tomais, t. II, V. 1950.
4. К. Маркс. Ницшега философия.—К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 4, М., 1955.
5. Ф. Энгельс. Карл Маркс. К критике политической экономии.—К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 13.
6. Р. Белоусов. Общественно необходимые затраты труда и уровень оптовых цен, М., 1969.
7. T. Kotarbinski. Traktat o dobrej robocie, W., 1965.
8. J. Kulischer. Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und Neuzeit, t. 2, Berlin, 1954.
9. О. Ланге. Оптимальные решения, М., 1967.
10. Р. Люксембург. Введение в политическую экономию, М., 1960.
11. В. С. Немчинов. Потребительная стоимость и потребительные оценки.— «Народнохозяйственные модели. Теоретические вопросы потребления», М., 1963.
12. В. В. Новожилов. Измерение затрат и их результатов в социалистическом хозяйстве.— «Применение математики в экономических исследованиях», т. 1, М., 1959.

13. В. В. Новожилов. Закон стоимости и плановое ценообразование.— «Проблемы применения математики в социалистической экономике», Сб. II, Ленинград, 1965.
14. В. В. Новожилов. Проблемы измерения затрат и результатов при оптимальном планировании, М., 1967.
15. Д. И. Розенберг. Комментарии ко второму и третьему томам «Капитала» К. Маркса, М., 1961.
16. M. Weber. *Ukio istorija*, Kaunas, 1929.

К ВОПРОСУ О ВЕЛИЧИНЕ СТОИМОСТИ ТОВАРА

А. ВЕНГРИС

Резюме

В статье на основе методологических принципов К. Маркса доказывается, что при простом товарном производстве величину стоимости регулировали средние условия приложения труда (таблица 1), а при развитом — средние условия предельной группы (таблица 2). Материальная основа такой модификации — относительная ограниченность лучших условий приложения труда при развитом товарном производстве. Это обуславливает объективную дифференциацию товаропроизводителей в определенные группы. Внутри групп, как и при простом товарном производстве, происходит дифференциация товаропроизводителей по субъективным факторам. Социальная причина модификации — заинтересованность товаропроизводителей только в такой эквивалентности обмена, которая фиксирует объективную дифференциацию товаропроизводителей, изготавливающих товар, еще необходимый для общества.

Анализ теории рыночной стоимости К. Маркса показывает, что она по сути дела опирается на предельные затраты.

В конце статьи производится сравнительный анализ величины стоимости, регулируемой предельными затратами, и оценок оптимальных решений, а также цен, установленной на основе предельных затрат, и цен оптимального плана. Анализ позволяет снять ряд противоречий между теорией трудовой стоимости и теорией оптимальных решений.